

*Майстренко О. В.,
аспірант кафедри правосуддя
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ НАГЛЯДУ ПРОКУРОРОМ ЗА ЗАКОННІСТЮ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ

У статті проведено дослідження механізму здійснення повідомлення особі про підозру згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством. Проаналізовано та визначено існуючі проблеми із дотриманням законності при повідомленні про підозру. Встановлено значення прокурорського нагляду за законністю повідомлення про підозру. Сформульовано власні пропозиції щодо удосконалення правового регулювання повідомлення особі про підозру з метою підвищення ефективності прокурорського нагляду.

Ключові слова: повідомлення про підозру; прокурорський нагляд; законність; прокурор; слідчий; досудове розслідування.

В статье проведено исследование механизма осуществления сообщения лицу о подозрении в соответствии с действующим уголовным процессуальным законодательством. Проанализированы и определены существующие проблемы с соблюдением законности при сообщении о подозрении. Установлено значение прокурорского надзора за законностью сообщения о подозрении. Сформулированы собственные предложения по совершенствованию правового регулирования сообщения лицу о подозрении в целях повышения эффективности прокурорского надзора.

Ключевые слова: сообщение о подозрении; прокурорский надзор; законность; прокурор; следователь; досудебное расследование.

Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення є одним із важливих процесуальних рішень, яке приймає прокурор або слідчий за погодженням із прокурором до закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Дослідженню проблем здійснення прокурорського нагляду за законністю повідомлення особі про підозру в рамках розгляду загальних питань нагляду про-

курором за досудовим розслідуванням присвячено роботи багатьох фахівців у галузі кримінального процесу, зокрема: О.В. Капліної, В.І. Малюги, О.Р. Михайленка, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, Г.П. Середи, М.І. Сірого, О.Ю. Татарева, О.М. Толочка, В.П. Шибіка, М.Є. Шумила, В.М. Юрчишина та ін.

Відповідно до ст. 42 КПК України повідомлення про підозру є самостійною підставою (поряд з іншими) постановки особи у процесуальний статус

підозрюваного. Саме з моменту повідомлення особі про підозру розпочинається нова стадія кримінального провадження – притягнення до кримінальної відповідальності. Згідно зі ст. 219 КПК України, відлік строків кримінального провадження починається з дня повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального проступку або злочину.

Забезпечення дотримання законності при повідомленні особі про підозру є важливим напрямом діяльності прокурора, оскільки після такого повідомлення та набуття статусу підозрюваного, обсяг прав особи значно звужується, а у слідчого з'являється більше повноважень і можливостей застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження, розшуку підозрюваного тощо [2, с. 133].

У зв'язку з важливістю та відповідальністю процедури повідомлення особі про підозру, виникає необхідність подальшого дослідження та удосконалення механізмів вдалого функціонування даного правового інституту.

Саме тому, метою даної статті є аналіз існуючих проблем при повідомленні особі про підозру та наглядових повноважень прокурора – процесуального керівника, спрямованих на забезпечення законності повідомлення про підозру. А також формулювання шляхів для ефективного вирішення виявлених проблемних питань.

Зміст прокурорського нагляду за повідомленням особі про підозру включає в себе наглядові повноваження прокурора на всіх етапах даної процесуальної дії. Так, прокурор повинен здійснювати нагляд за дотриманням вимог закону при складанні повідомлення про підозру, за власне повідомленням про підозру, за його врученням, а також за зміною повідомлення про підозру.

Підставами для обов'язкового повідомлення про підозру відповідно до частини першої ст. 276 КК України є: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

обрання до особи запобіжного заходу; наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Таким чином, набуття статусу підозрюваного є вторинним, похідним від основного рішення – затримувати особу чи ні, обирати чи ні щодо неї запобіжний захід або чи є наявні докази достатніми. Тому можна зробити висновок про те, що основною ціллю повідомлення є надання особі формального статусу шляхом безпосереднього повідомлення про підозру [3, с. 59].

У цей же час, у повідомленні про підозру викладено власну суб'єктивну думку слідчого та прокурора про винуватість особи. Така думка формується на підставі оцінки доказів за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, а також оцінці кожного доказу з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупності зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення (ст. 94 КПК України).

Повідомлення про підозру, яке відбувається по факту затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення чи обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів, також передбачає наявність доказів, достатніх для обґрунтованої підозри особи. Тому в такому випадку прокурор повинен перевіряти законність підстав, які слугували приводом для застосування до особи зазначених обмежень її прав. У випадку незгоди із позицією слідчого щодо підстав повідомлення про підозру, прокурор може та повинен вживати заходів щодо усунення порушень процесуального закону при затриманні та обранні запобіжного заходу, а також недопущення порушення закону при вирішенні питання про повідомлення про підозру [4, с. 247].

Таким чином, роль прокурора полягає в тому, щоб суб'єктивно оцінити висновок слідчого про достатність доказів чи самому прийняти рішення про достатність доказів і про необхідність складання повідомлення про підозру та обґрунтувати його. Для цього прокурор повинен ретельно дослідити матеріали кримінального провадження та встановити наявність достатніх обставин для того, щоб повідомити особу про підозру у вчиненні конкретного злочину.

Підозра особі у кримінальному провадженні вперше чітко формулюється в офіційному документі – повідомленні особі про підозру. Повідомлення про підозру може скласти як прокурор особисто, так і слідчий за погодженням із прокурором. У випадках, коли повідомлення про підозру складається слідчим, прокурор реалізує свої наглядові функції у спосіб погодження такого повідомлення, без якого воно є юридично нікчемним. Обов'язковою є перевірка прокурором змісту повідомлення про підозру, якщо воно складене слідчим, забезпечує також додатковий контроль і додаткові можливості для виявлення та запобігання прокурором фактам неконкретної підозри чи безпідставної підозри. Окрім цього, повідомлення підлягає перевірці на наявність обов'язкових відомостей, зазначених у ст. 277 КПК України.

Ще одним важливим моментом, на який слід звертати увагу прокурору, є випадки, коли первинна підозра особи є менш тяжкою, ніж остаточна. Так, частим є умисне повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину меншої тяжкості із наступною перекваліфікацією діяння у особливо тяжкий злочин. Такі дії вчиняються слідчими з метою ухилення від обов'язкового залучення захисника до участі у кримінальному провадженні. Адже відповідно до частини першої ст. 52 КПК України у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів участь захисника є обов'язковою і забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

У даному контексті можна звернутися до практики ЄСПЛ, зокрема, до рішення у справі «Яременко проти України» [5], коли одразу після отримання зізнання від особи кваліфікація була змінена із заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого, на вбивство. Європейським судом з прав людини було зроблено висновок про порушення Україною Європейської конвенції прав та свобод людини і громадянина.

Спірною залишається правова природа такого документа, як «повідомлення про підозру». Так, відповідно до вимог ст. 103 КПК України, процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися у трьох формах: 1) у протоколі; 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 3) у журналі судового засідання. На стадії досудового розслідування актуальними залишаються два перші з них. Оскільки повідомлення про підозру є процесуальною дією, то логічно, що письмове повідомлення про підозру, складене прокурором або слідчим за погодженням з прокурором, повинне мати форму протоколу.

Однією із важливих функцій прокурора є нагляд за своєчасністю повідомлення особи про підозру, оскільки саме вчасне прийняття та реалізація такого рішення є однією з гарантій реалізації права особи на захист. На прокурора покладено обов'язок наглядати за тим, щоб дане право підозрюваного не було порушене внаслідок затягування із моментом повідомлення про підозру [4, с. 246].

Виходячи із положень частини першої ст. 276 КПК України, повідомлення про підозру є обов'язковим, зокрема, у випадку наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. У цей же час, кримінальним процесуальним законодавством не встановлено строку для повідомлення особі про підозру. Тому частою є практика неповідомлен-

ня особі про підозру навіть за наявності достатніх для цього доказів з метою якнайдовше не відкривати матеріали досудового розслідування (за попереднім КПК України відбувалося затягування із пред'явленням особі обвинувачення). Для уникнення таких випадків, у КПК України надано право повідомляти особі про підозру як слідчому за погодженням із прокурором, так і прокурору.

Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень. Як слушно зазначає З.М. Топорецька, чинне законодавство недостатньо чітко регламентує порядок виклику особи для повідомлення їй про підозру, у зв'язку з цим на практиці у слідчих та прокурорів виникають певні труднощі з цим, оскільки не регламентується в якому статусі викликається особа для повідомлення про підозру. [2, с. 135]. Згідно з частиною першою ст. 133 КПК України слідчий, прокурор вправі викликати під час досудового розслідування тільки підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для допиту чи участі в іншій процесуальній дії. У цей же час, вбачається можливість здійснення виклику особи слідчим чи прокурором незалежно від її процесуального статусу. Так, відповідно до частини другої ст. 133 КПК України, слідчий, прокурор під час досудового розслідування мають право викликати особу, якщо її участь у процесуальній дії є обов'язковою. Вважаємо, що участь майбутнього підозрюваного при повідомленні йому про підозру можна розглядати як обов'язкову у даній процесуальній дії.

Спонукає до роздумів визначення порядку вручення письмового повідомлення про підозру у випадку неможливості такого вручення (ч. 1 ст. 278 КПК України). Так, у разі ухилення особи з'явитися на виклик без поважних причин, до неї не можна застосувати привід, оскільки

він застосовується до підозрюваного, обвинуваченого або свідка (ч. 3 ст. 140 КПК України). А ця особа ще не набула офіційного статусу підозрюваного. Проте, у випадку ухилення особи від явки до слідчого, прокурора існує можливість обрання щодо неї на підставі ухвали слідчого судді тимчасового запобіжного заходу у вигляді затримання (ч. 2 ст. 176 КПК). Після затримання особи та доставлення її до місця проведення офіційного розслідування їй впродовж 24 годин вручається повідомлення про підозру та виконуються всі інші передбачені законом дії [6, с. 417].

Неоднозначним залишається питання: чи може прокурор вручити повідомлення про підозру, складене слідчим, і чи може прокурор доручити слідчому вручити повідомлення, складене прокурором? Вбачається, що виходячи із функцій прокурора щодо нагляду у формі процесуального керівництва, слід ствердно відповісти на поставлене питання.

При повідомленні особі про підозру слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права. Закономірно виникає запитання, чому у КПК України відсутнє закріплення обов'язку уповноваженої особи роз'яснити підозрюваному суть підозри. Так, відповідно до частини третьої ст. 42 КПК України, першим і найважливішим правом кожного підозрюваного (та й обвинуваченого) є право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють. Тому сутність підозри повинна бути відразу роз'яснена особі на доступному для неї рівні. Вважаємо за доцільне закріпити дане положення у частині другій ст. 276 КПК України.

Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно

вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Факт повідомлення особі про підозру ще не означає досягнення мети кримінального провадження. Перш за все, необхідно допитати підозрювану особу з приводу винесеного їй повідомлення про підозру. Допит підозрюваного, хоча й не передбачений як обов'язковий етап повідомлення про підозру, найчастіше проводиться якнайшвидше після такого повідомлення. Відповідно до частини другої ст. 283 КПК України, після повідомлення про підозру прокурор зобов'язаний у найкоротший строк здійснити одну із дій, спрямованих на закінчення досудового розслідування. Для забезпечення ефективної реалізації даного положення, слід висловити пропозицію щодо внесення доповнення ст. 276 КПК України частиною четвертою, в якій зазначити: «Після вручення особі повідомлення про підозру слідчий чи прокурор негайно проводить допит підозрюваного. У випадку неможливості негайного проведення допиту із поважних причин, такий допит повинен бути проведений у найкоротший строк».

Перед допитом встановлюють особу, роз'яснюють її права, а також порядок проведення допиту. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день. Підозрюваний не попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за дачу завідомо неправдивих показань, оскільки давати показання – це його процесуальне право. Протокол допиту підозрюваного повинен бути оформлений відповідно до вимог ст.ст. 104 і 224 КПК України.

Позитивним моментом є закріплення у КПК України можливості змінити повідомлення про підозру у випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри. Під час досудового розслідування після повідомлення особі про підозру можуть бути отримані нові докази, які тягнуть необхідність зміни

повідомлення особі про підозру. Може бути також надана інша оцінка вже відомим доказам. При цьому, особливу роль відіграє саме прокурор та його рішення, оскільки, якщо повідомлення про підозру особі здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право виключно прокурор. Оскільки повідомлення про підозру є формою початку кримінального переслідування особи, то саме відповідно до змісту повідомлення про підозру до особи можуть бути застосовані ті чи інші запобіжні заходи, а також визначається фактичний напрямок подальшого розслідування. У цей же час, підставами для зміни змісту повідомлення про підозру повинні бути не будь-які додатково виявлені чи уточнені обставини, а більш вагомні причини.

Загалом, поняття «зміна» – це перетворення чогось у дещо інше, поправка, яка перетворює щось у дещо інше. Зміна повідомлення про підозру в ширшому розумінні цього поняття може полягати у наступному:

- 1) не підтвердженні частини повідомлення про підозру;
- 2) доповненні раніше врученого повідомлення про підозру;
- 3) повній зміні раніше врученого повідомлення про підозру.

Зміна повідомлення про підозру (у вузькому розумінні цього поняття) може обумовлюватися виявленням обставин, які змінюють характер відомостей, викладених у попередньому повідомленні про підозру. Можуть бути уточнені фактичні обставини скоєного (місце, час, спосіб діяння, характер і розмір шкоди тощо), виправлена раніше допущена помилка або неточність формулювання підозри. У результаті іншої оцінки доказів може виникнути необхідність змінити кваліфікацію [7, с. 63].

При цьому у КПК України наявне відсилання до загального порядку повідомлення про підозру при зміні повідомлення про підозру. В цей же час, відсутні положення щодо того, який вигляд

повинне мати змінене повідомлення про підозру. Уявляється, що нове повідомлення про підозру повинне мати узагальнюючий характер, виноситися не в доповнення до попередніх повідомлень, а замість раніше складених повідомлень про підозру. У цьому разі раніше винесене повідомлення про підозру, яке залишається в матеріалах провадження, втрачає силу.

Тому слідчий чи прокурор за необхідності доповнити повідомлення про підозру повинен скласти нове повідомлення про підозру особи та вручити їй це повідомлення.

Таким чином, прокурор наділений широкими контрольними повноваженнями як у процесі досудового розслідування кримінального провадження в цілому,

так і при вчиненні такої процесуальної дії, як повідомлення особі про підозру зокрема. Зміст прокурорського нагляду за повідомленням особі про підозру включає в себе наглядові повноваження прокурора на всіх етапах даної процесуальної дії: при складанні повідомлення про підозру, при врученні його особі, а також при його зміні.

У цей же час, на сьогодні залишається низка невирішених питань у сфері здійснення прокурором процесуального керівництва при повідомленні про підозру. У зв'язку з цим, видається необхідним подальше дослідження інституту повідомлення особі про підозру з метою удосконалення його правового регулювання у кримінальному процесуальному законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями) // Голос України. – 2012. – № 90–91.
2. *Топорецька З. М.* Прокурорський нагляд за законністю повідомлення особі про підозру / З. М. Топорецька // Часопис Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 8. – № 2 (27). – С. 132–136.
3. *Кальницький В. В.* Уведомление о подозрении в совершении преступления: правовая сущность и порядок применения / В. В. Кальницький // Вестник Омского ун-та. – 2008. – № 1 (14). – С. 59–63.
4. *Гнатюк А. Ю.* Нагляд прокурора за законністю повідомлення собі про підозру: основні напрями / А. Ю. Гнатюк // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. – 2014. – Вип. 3. – Т. 3. – С. 245–249.
5. Яременко проти України [Електронний ресурс]: Рішення ЄСПЛ від 12 черв. 2008 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_405.
6. *Татаров О. Ю.* Досудове провадження у кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія / О. Ю. Татаров. – Донецьк: ПРОМІНЬ, 2012. – 639 с.
7. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням: зб. лекцій [Електронний ресурс]. – К.: НАПУ, 2013. – 111 с. – Режим доступу: www.ap.gov.ua/ua/literature_napu.html?m=fslib&t=fsfile&c...file.

Maystrenko O. Problems of the prosecutor's supervision over the legality of the notification of the suspicion to the person.

The article analyzes the mechanism of messages suspected person under the current criminal procedural legislation. Analyzes and identifies the existing problems of the legitimacy of the notification of suspicion. Set supervision of the legality of notification of suspicion. Formulates their own proposals on improvement of legal regulation to the person suspected to increase the efficiency of public prosecutions.

Message persons suspected of a criminal offense is an important procedural decision, which accepts prosecutor or investigator with the consent of the prosecutor before the end of the preliminary investigation in criminal proceedings.

Enforcing the law during message suspected person is an important activity of the prosecutor, because after such message and acquiring the status of a suspect person, the volume of its individual

rights is much narrower, and the investigation appears more power and possibilities of application of the measures of individual criminal proceedings, suspect search, etc.

Due to the importance and responsibility of procedure of message persons suspected of a criminal offense, there is need for further research and improvement of mechanisms for the successful functioning of this legal institution.

The prosecutor has the authority to control in general during the preliminary investigation of the criminal proceedings and in the commission of such action as message the person suspected of a criminal offense. Public prosecution according to the message the person suspected of a criminal offense includes supervisory powers of the prosecutor at all stages of the proceedings: during drafting the text of suspicion, during giving the message to the person suspected of a criminal offense, and during it changes.

At the same time, today there is a number of outstanding issues in the implementation of the prosecutor procedural guide during the message the person suspected of a criminal offense. In view of this, it seems necessary further research institution of messaging the person suspected of a criminal offense to improve its regulation of criminal procedural law..

Keywords: *notification of suspicion; public prosecutor's supervision; legality; prosecutor; investigator; preliminary investigation.*

Стаття надійшла до редакції журналу 02.12.2016 р.